

ADORJÁNI RUDOLF KÁROLY

SZŐLŐMŰVELÉS PIPÉN 1947–1956 KÖZÖTT⁶¹

A pipei szőlőművelés régmúlt időre tekint vissza. Kezdetét nem tudjuk pontosan megállapítani. Szabó T. Attila 1690-es, 1716-os, 1779-es adattal utal rá. Az 1773-as vagyonösszeírás két szőlőhegyet is megnevez: „Évám Szőlője alatt.” – „Vagyon egy darab Szőlő ezen Pipei Alsó-Mezőbe Vám nevű helyben.”

A 109 éves statisztika szerint Pipén 1895-ben 50 hold szőlőt műveltek.

A gazdasági lajstrom szerint 1950-ben a 90 házszámból álló falu határán 103 szőlőbirtokos volt. Pipén egy házsám alatt két gazda is volt: az apa és a fia. Mindketten külön-külön szőlőterülettel rendelkeztek. Ezért volt több a szőlőgazda, mint a házsám. A 103 gazdának 11,09 hold szőlője volt, a következő megosztásban:

1–5	ári között	41 gazdának	=	137 ári
6–10	ári között	13 gazdának	=	99 ári
10–15	ári között	30 gazdának	=	423 ári
16–20	ári között	7 gazdának	=	123 ári
21–29	ári között	11 gazdának	=	291 ári
30	ári felett	1 gazdának	=	30 ári
		103		11,09

1947–1956 között a hagyomány az alábbi Szőlőhegyeket ismerte:

1. *Alsó Szőlő*, Nádasból kiindulva kb. másfél km-re az „Évám” elején volt a Gergely Pali János (17. szám) és elhalt testvére, Mózes özvegyének, valamint gyermekeinek (66., 68. házsám) szőlője.

⁶¹ Szemelvény *Néprajzi Látóhatár* 2005, 1–2. 94–99.

2. *Csillaghegy*, a faluba vezető út felett. A valamikori uradalom kezéből a falu közös tulajdonába került. A kb. 10 holdnyi területet a szőlősgazdák egymás között egyenlő arányban kicellázták, 1947–1956 között csak egy parcellát ültettek be. Azt, amelyet Gergely János ajándékozott a lelkésznek, a közvélemény „Adorján” szőlőjének nevezte. A pipei Csillaghegy boráról is azt tartja a hagyomány, hogy a budapesti előkelő vendéglőkben fogyasztották. A „kollektív” az egész hegyoldalt beültette. Termőre fordulása után néhány esztendei „szakszerű kezeléssel” pusztává művelték. A Csillaghegy falu felőli oldalán volt Bálint – Kicsilajos – Gyula (7. házszám) szőlője.

3. *Kerek szőlő*, nevét fekvéséről kaphatta: domború hegyoldal. Egy részén a tőkék kipusztultak Alsó felét az 1920-as földreform alkalmával a község tulajdonából az egyházközségnek mérték. A munkában elfáradt szőlősgazdákat végső nyugovóra ide hozták. Temető lett belőle. A felső felén még 1950-ben termett Rüs Albert id. (16. házszám) szőlője.

4. *Vám*, neve a jobbágyvilágot idézi. Itt vámolták a bordézs-mát, innen szállították a szentdemeteri udvarba. A jelzett időben Simó Jánosnak itt még szép darab szőlője volt.

5. *Laj*, fekvése Bálint – Kicsilajos bácsi szerint, a „laj” nevű hordóhoz hasonlít. A Laj felett, a „Szőlőtetőn” fejezte be az ifjúság minden áldozócsütörtök délutánján a 90 sz. zsoltár, a „Te benned biztunk” eléneklésével a búzahatárkerülést. Ez a Szőlőhegy a „Gödör” falurész felett terült el.

6. *Gyátyem*, a „Domb” falurész feletti, a „Hét” tetején levő „Kerekerdőn” átmenve jutottunk ide. Ezen túl volt a:

7. *Nyilas*, id. Burus Andrásnak (70. házszám), az egykori bírónak volt itt szőlője.

8. *Dátyem*, a „palifia”-k tulajdonában volt. Gergely Pál az első világháború előtt Amerikában keresett jobb megélhetést. Szorgalmas munkájával tekintélyes pénzvagyont szerzett. Hazajött s a nádasi szászoktól birtokot vásárolt. Szőlőt telepített. Örökségén három fia: Gyula, Sándor, Mihály és három leánya: Bálint Jakabné, Simó Jánosné és Rüs Albertné osztozott. Gyermeküket s azok utódait, a többi Gergelytől az ő neve alapján különböztetik meg, a mai napig is.

A Szőlőhegyben a gazdák tulajdonait egymástól nem választotta el „borozda”. Mindenki tudta, hány sor szőlője van, s azt művelte. Minden Szőlőhegy úgy nézett ki, mintha egy gazdának a birtoka lett volna. A Szőlőhegyet gyepű kerítette. Karók közé töviságot hordtak, a levágott venyigét is ide tették. Mindenkinek szőlőterülete mértékében ki volt osztva gyepűrésze. Azt egész éven át rendben tartotta. A gyepű védte a szőlőt ember és állat kártevő ellen. A gyepű alján lécből és deszkából kaput csináltak. Akár szekérrel, akár gyalog, a Szőlőbe csak itt szabadott bejárni.

A pipeiek a fennebb nevezett „Hegyeken” művelték a szőlőt. A pipei szőlőművelésről az öregebb híveimtől hallottak és saját tapasztalatom alapján az alábbiakat írhatom:

A szőlőművelés az ültetéssel kezdődött.

A szőlőoltványt jól elkészített talajba ültették. A kijelölt területet táblákra osztották. A táblák között helyet hagytak az utaknak. Késő ősszel, vagy kora télen felrigolózták, vagyis két ásónyomra felásták. Fagyos időben az első földréteget felcsákányolták. A rögöket a tábla alsó végére kilapátolták. Az alsó földréteg ásása már könnyebben ment. Az innen kikerült földet az előbbi helyre dobták. Az így keletkezett árokba került a következő két ásónyom földje. Így folytatták a munkát a terület felső végéig, amíg az egészet felásták. Ásás közben terméskövek kerültek ki a földből. Ezeket a tábla szélén ölbe rakták, majd szekérrel hazavitték.

A felforgatott talaj a téli fagyokban tavaszra megérett, porhanyó lett. Könnyű volt benne a szőlőoltványoknak gödröt ásni.

Az ültető vesszőket a sövényfalvi Schröpnel telepről szereztek be. Volt, aki a cikmántori tanítótól vagy az odavaló szász gazdáktól vásárolt. Két darab oltványért egy liter bor árát fizették. Muskotály, szürkebarát, király és erdélyi leányka, rizling, neuburger, piros és fehér saszla, járdovány, mézédés, ezerjő, a korán érő csabagyöngye fajtákat kedvelték. Direkt termő fajtákat nem ültettek, nem is műveltek. A pipei Szőlőhegyekben ilyen fajták nem voltak. Az ősszel vásárolt oltványokat a pince földjén homokban tartották, hogy a gyökerek ne száradjanak ki.

Április végén, május elején szép napos időben kezdték az ültetést. 40–50 cm-es vékonyabb karócskákkal a szőlőfa helyét 120 cm tő- és sortávolságra kijelölték. Az első két évben a növekedő szőlővesszőt ezekhez a támaszokhoz kötötték. A karócskák körül egy ásószélességgel négyszög alakú gödört ástak, lefelé szélesítve azt, hogy a gyökérnek nagyobb hely jusson. A kiásott földet a gödör jobb szélére helyezték.

Az ültetéshez magát az oltványt is jól, gondosan előkészítették. Ágait három-négy szemre visszavágták. A gyökereket az oltvány talpánál marokhosszra fogták. Ami a marokból kilógott, azt levágták. Így a gyökérszálak jobban megfogantak, mert a földdel, nyers felülettel érintkeztek. A szőlőfákat gyökerestül, friss tehéntrágyából készített habarcsba mártották. A gödör alján puha földből kis hompot formáltak. Az oltvány gyökereit a hompon körbe elhúzogatták. Vigyáztak arra, hogy az oltás helye színeljen, a hajtások a hegy irányába helyezkedjenek el. Majd a gödör szélére dobott földdel a gyökereket arasznyi vastagságra betakarták, jól megtaposták. Volt, aki erre portrágyát hintett. A gödört félig betakarták. A permetező hordóval kivitt vízből néhány literrel a gödörbe öntöttek. Majd az oltás helyéig a gödör jobb szélére kidobott földdel újra megint puha földdel felhompolták. A homp körül a földet tányér formára elmélyítették. Az esővíz így jobban beszivárgott a gyökérhez. A jelző karókat a homptól egy arasznyira visszaállították. Ültetés végeztével a megtaposott sorok között, a férfiak jó mélyen – szív alakú kapával – felkapálták. Valahányszor a hompok megkérgesedtek, felpuhították azokat. Június közepe táján a rügyek már jelentkeztek. A hompot az oltás helye alatt kb. 10 cm-re eltávolították. A „harmatgyökereket” éles késsel levágták, hogy a mélyebben fekvő gyökerek jobban nőjenek. Amikor a hajtások 25–30 cm-re megnöttek, a legmélyebbről sarjadt hajtást 5–6 szemre visszavágták, ezt meghagyták, a többit tőből eltávolították. Így az első évben csak egy vesszőszálat neveltek. Ha annyira nőtt, a karócskához kötötték. A harmatgyökerezést a nyár folyamán többször megismételték. A szőlővesszőt meghónaljzták. A zsenge levelű szőlőtökét gyenge „kék vízzel megpreckelték”,

ahányszor a szükség kívánta. Ősszel, lombhullás után a szőlővesszőt 4–5 szemnyi magasságban elfedték.⁶²

Második év tavaszán „nyitáskor” a szőlőfáról a földet gondosan eltávolították. A harmatgyökereket most is lenyesték. A szőlővesszőt 1–2 szemre visszametszették. Ebben az évben arra vigyáztak, hogy két erőteljes vesszőt neveljenek. A földet gyommentesen tartották, többször kapálták. Permetezték ahányszor az időjárás megkövetelte. Elvégezték a hónaljzást, vagyis a levél tövéből kinőtt hajtásokat lecsípték. Augusztusban „megcsonkázták”, a vessző végét visszavágták, hogy erőteljesebben beérjen. Ősszel, fedéskor a vesszőket a földre húzták, szalmás trágyával betakarták, kettős céllal: egyfelől így biztosították a kellő talajerő utánpótlást, másfelől megakadályozták az eróziót. A fedés a további években mindig így történt.

A harmadik évben megkezdődött a szőlő tulajdonképpeni művelése. Első teendő a *karózás* volt: karvastagságú akácfa téli enyhe napokon a héjától lehántottak, majd a csűr oldalára száradni támasztották. Szoktak vastagabb törzsű akácfaiból hasított karót készíteni. Ezt is megtisztították, a szálkáktól lesimították. A karókat mindkét végén kihegyezték. Tavasz nyíltával, szekérral a szőlőbe kivitték. A jelzőkarókat most már ezekkel helyettesítették. Volt, aki pusztá kézzel karózott. A karó hegyével a szőlőtő mellett egy arasznyi távolságra lyukot ütött. A megkezdett lyukba addig ütötte a karót, amíg az félméternyire a földbe hatolt. Körülötte a földet fejsze nyelével jól megdöngölte. A karó így feszesen állt. Volt, aki erre a célra „rángát”, másfélméteres hegyes vasrudat használt. Ezzel a földbe fél méteres lyukat ütött, amibe a karót beállította. A vasrúd felső végével a karó mellett a földet ő is megdöngölte. A következő tavaszon minden karót külön megmozgattak, amelyik könnyen lódult, újrahegyezve visszatették a helyére, vagy megfordították s a felső hegyével tették vissza.

A karózást a *nyitás* követte. Először a férfiak haladtak végig a sorokon. Az ősszel elfedett vesszőket négyágú vasvillával kiemelték a földből.

⁶² A szőlőültetés technikáját tapasztalatomból közlöm. 1948 tavaszán így ültettük be a már említett „Adorján” szőlőt.

Azután az asszonyok végezték a *metszést*. A harmadévre meghagyott két vessző közül a gyengébbet két szemre visszavágták. Az erősebből fél karikát hajlítottak. A vessző vállát és végét a karóhoz kötötték. Kötözésre előzőleg szedett, nyalábokba kötve, vízbemártott fűzfavesszőt használtak. A következő években a karóhoz egész karikákat hajlítottak.

Következett a *mélykapálás*: férfiak végezték. A földet most jó mélyen felkapálták. A karózásakor, metszéséskor megtaposott föld fellazult, a csapadékot jobban magába szívta.

Ezután, a szőlőmunkában pár heti szünet állt be. Azért a pipei gazdák gondja a szőlőhegyen maradt. Jeleket figyeltek, melyekből a következő szüretre jósolhattak. A sok kőkényvirág nemcsak a „törökbúza” vetéskezdő ideje, hanem a jó szőlőtermés jele. Jónak vélték, ha a szőlő zöldje Szent György napjára az útra belátszott, ha e napon a „szőlőlapi” akkora volt, mint egy régi két lejes. A májusi „fagyos szentektől” és az „Orbán” napjától rettegtek. Ha ilyenkor fagyveszély jelentkezett, szalmás trágyát és más nedves gatz vittek ki a szőlőtáblák közötti utakra. Meggyújtva, egész éjjel füstöltek. Ha a fagykár mégis megkínozta a szőlőt, a megfagyott karikákat és szőlővesszőket tőből levágták. Az újra növvő hajtásokból csak két év múlva várhattak termést.

Ha a fagykár elkerülte a szőlőt, akkor május közepe táján hozzáfogtak a *magfaválogatáshoz*: az asszonyok hatáskörébe tartozott. Virágzás előtt, mikor már a fűrtök jól látszottak, az oltáshely oldaláról kinőtt két-három erőteljes vesszőt „magfának”, jövő évi termővesszőnek kiválogatták. A karika válfájából is hagytak magfának valót, s mind a kettőt a karóhoz kötötték. Kötözéskor előre megszedett „pipirig”-et használtak. A többi, tőből sarjadt hajtások közül kettőt-hármat, egy-két szemre visszavágtak, „csapot” hagytak. Ez a következő évben hajtott magfát, aminek két év múlva lett termése. A magfa-válogatás, a permetezés mellett a szőlő legfontosabb munkája. A jelen termés mellett a jövőét biztosítja.

Ezt követi a *preckelés*⁶³: erőt igénylő, kaszanapszám értékű, férfimunka volt. Ezt is virágzás előtt végezték. Virágzásakor nem szerettek a szőlővel dolgozni. A beporzást akadályozták volna.

⁶³ A permetezés pipei neve.

Preckelni „kékkövel”, azaz gálickőből és mészsoldatból készült „kék” vizet használtak. Előző este 10 liter vízhez 1 kg kékkövet számítva cserépfazékba vagy uborkás üvegekbe beáztatták. A kékkő darabok reggelig elolvadtak. Ha közben éjjel eső lett, másnap a vizes leveleket nem lehetett megpermetezni, ezért a vízhez aludttejet öntöttek. Így megmaradt a hatása. Kedvező idő esetén reggel egy 10–20 vedres kádat vízzel megtöltöttek, 2 kg oltott meszet feloldottak benne. Állandó kavarással közben ehhez eresztették a kékkő oldatot. A permetlevet „égszínkékre” szerették készíteni.

Egy „falapít” a kész kékvízbe mártottak. Akkor volt jó a permetlé, ha a víz a lapit megfogta, nem folyt le róla. Ellenkező esetben annyi mészsoldatot tettek hozzá, míg a kellő sűrűséget elérte. Elővették az erre a célra készült permetező hordót, azt a „negyedvágású” malomba járó szekérré tették, s tehénfogattal kivitték a szőlőbe. A szekeret az alsó tábla alatti útra állították. A teheneket a járomból kifogva, a rúd fejéhez kötötték. Akiknek kevés szőlőjük volt, azok cseberrel vitték ki a kékvizet. A levét a 15 literes permetező gépbe szűrték. Amikor a harmat felszállt, a munkás a vízzel teli gépet a hátára szijazta, a tábla szélső során felfelé haladva a permetezéshez kezdett. Bal kézzel pumpálta a vizet, jobb kézzel irányította a csövet, melynek rózsája szórta a permetlevet. A tábla végéhez kiérve, a következő soron visszafordult. A sorban egymással szemben álló tőkéknek mindig az egyik oldala kapott vizet. A másik oldal a következő soron visszafordulva kapott vizet. A munkás a permetezőcső rózsáját felfelé tartva, a tőke aljához fordította, a levelek fonákját öntözte a tő felső végéig. Most a rózsát lefelé fordította, s a levelek színét öntözte, egészen a tő aljáig. A vizet a levélre csak ráharmatozta. Akkor volt jó a permetezés, ha a víz sűrű pontok alakjában érintette a leveleket. A lemosásszerű permetezést nem szerették, nem tulajdonítottak neki nagy hatást.

A fogadott permetező munkásnak egy kaszanapszám értékét fizették. Egy véka búzát vagy annak az árát, ételt és italt. Nyári melegben, másfél veder vízzel a háton, a sorok között le- s feljárva, fárasztó munka volt.

A permetezést május végétől augusztus elejéig minden 8–10 napban megismételték, s ha az időjárás úgy parancsolta, még rövidebb időközökben is. A reggeli sűrű ködöt és a „ragyát” tartották veszélyesnek. Ezt akkor kapta a szőlő, ha a nyári zápor után kisütött a nap. Ilyenkor a levél színén világoszöld, a fonákján fehér foltok jelentek meg. Ez a szőlő legveszedelmesebb ellensége, tudományos neve: peronoszpóra. A permetezés ennek elterjedését előzte, illetve akadályozta meg. Ha észrevették, azonnal permeteztek. Még akkor is, ha ezt a munkát előző nap végezték el. Általában eső után azonnal permeteztek.

Ezt a nehéz munkát a könnyebb *daraszolás* követte: asszonyok és férfiak egyaránt végzik. Tulajdonképpen sekély kapálás ez. Két célt szolgált: egyrészt a gyom irtását, másrészt gátolta a talaj kiszáradását. Nem volt megszabott ideje. Ahányszor a burján a sorokat ellepte, azonnal daraszoltak. Rendszerint a zöld munkák és a permetezések között történt.

Levelezés (hónaljzásnak is nevezték): virágzás, magfaválogatás után a levelek tövéből kinövő hajtásokat levágták. (Ebből sarjadt ki a jövő évi termőszem.) A gerezdek felett két-három levelet meghagytak, a többit eltávolították, hogy jobban fejlődjön. Ezt a munkát június-júliusban többször megismételték.

Csonkázás. Július végén, augusztus elején került rá sor. Célja a magfa és a gerezd beérésének elősegítése. A megnőtt magfák végeit kinyújtott karmagasság felett levágták, a karóhoz kötötték. Az új hónaljhajtásokat levágták. A szükséges kötözést elvégezték. Csonkázás után még egyszer permeteztek.

Ezt követte a szőlő utolsó nyári munkája, *a lágyszemre való kapálás:* augusztus közepe táján, István napja előtt, amikor már a szemek lágyulni kezdtek, a szőlősorokat megint megkapálták. Kapálás után a szőlőföldet elgereblyélték, hogy az esetleges szőlőtolvaj lábnyomát észrevehessék.